

SUV DAN OQILONA FOYDALANISH

Xonaliyev Elbek G`oyibnazar o`g`li

*"TIQXMMI" MTU ning Qarshi irrigatsiya va
agrotexnologiyalar instituti talabasi*

O`ralov Shoxjaxon O`ral o`g`li

*"TIQXMMI" MTU ning Qarshi irrigatsiya va
agrotexnologiyalar instituti talabasi*

Dusmaxmatov Samariddin Sadridin o`g`li

*"TIQXMMI" MTU ning Qarshi irrigatsiya va
agrotexnologiyalar instituti talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi suv muammolariga yechim topib kelajak avlodlarga suv resurslardan to`liqlik foydalanish usullari taqdim etish va mintaqamizda suv tanqisligi bilan bog`liq vaziyat yildan-yilga murakkablashishiga qarshi chora-tadbirlar to`g`risida.

Kalitso`zi: tendensiya, rakurs, melioratsiya, realizatsiya, transpiratsiya, subsidiya, kompleks, ekspluatatsiya,

Kundalik turmushimizda ko`rib guvohi bo`lib turgan muammolarga atroflicha yechim izlash va uni amalga tatbiq etish chora – tadbirlari to`g`risida belgilangan masalalarga to`xtalib yanada suv resurslaridan oqilona va maqsadli foydalanish ustuvorligini saqlab qolgan holda muammolarni bartaraf etish maqsad qilganmiz !

Suv xo`jaligi - xalq xo`jaligi tarmog`i; suv resurslarini o`rganish, hisobga olish, undan kompleks foydalanishni rejalashtirish, sug`orish sistemalarini ekspluatatsiya qilish, yer osti va yer usti suvlarini ifloslanishdan, tugab qolishdan saqlash, shuningdek, uni iste`molchilarga yetkazib berish bilan shug`ullanadi. Suv xo`jaligi vazifasiga yerlarni sug`orish, zaxini qochirish, yaylovlarni suv bilan ta`minlash; tuproq qatlaminin yuvilib ketishi va jarliklar hosil bo`lishining oldini olish; yerlarni, binolar, inshoot va boshqa ob`yektlarni suv toshqini va suv bosishdan muhofaza qilish; sanoat, qishloq xo`jaligi, aholini suv bilan ta`minlash suv energiyasidan foydalanish; baliqchilik va baliq ovlash, kema qatnashi va yog`och oqizish ishlari uchun zarur bo`lgan inshoot va moslamalarni qurish; suv resurslarining behuda sarflanishi, kamayib ketishi va ifloslanishidan muhofaza qilish va boshqa ishlar kiradi. Suv resurslaridan foydalanish tartibiga ko`ra, xalq xo`jaligi tarmoqlari suv iste`molchi va suvdan foydalanuvchi tarmoqlarga bo`linadi. Suv iste`molchilar (sanoat, qishloq xo`jaligi, kommunal xo`jaligi) suvni manbadan olib, aksariyat tamomila iste`mol qiladi yoki bir qismini o`zlashtiradi va bug`lantirib yuboradi, qolgan qismini esa sifatini o`zgartirgan (oqova) holda qaytaradi. Natijada manba suvining sifati, miqdori va rejimi

o'zgaradi. Suvdan foydalanuvchilar (gidroenergetika, suv transporti, baliqchilik va boshqalar) suvning o'zidan emas, uning energiyasidan va suvli muhitdan foydalanadilar, natijada manbadagi suv sifati, miqdori va rejimi o'zgarmaydi.

O'rta Osiyoda qishloq xo'jaligi juda ko'p suv iste'mol qiladi. Uning hissasiga sug'orma dehqonchilikda to'liq sarflanadigan umumiy suv miqdorining 80—90% ga yaqini yoki yiliga 64 mlrd. m³ to'g'ri keladi. Uning asosiy qismi sug'orma dehqonchilikda sarflanadi. Ariq zonalardagi suv resurslarining eng muhim xususiyati — ularning hududlar bo'yicha notekis taqsimlanganligi, shuningdek, daryo oqimining vaqt (yillar va mavsumlar bo'yicha oqim o'zgarishi) oralig'ida noqulay taqsimlanishidir. Ayrim hududlarda suv resurslari va unga bo'lgan ehtiyoj o'rtasidagi nomuvofiqlikni yo'qotish uchun gidrotexnika inshootlari: daryo va kanallar oqimini ko'p yillik, yillik, mavsumiy va oy, hafta va sutka davomida tartiblovchi suv omborlar, daryo oqimini hudud bo'ylab taqsimlovchi kanallar; daryo va suv omborlari va shu kabidan suv oluvchi nasos stansiyalari quriladi. Gidrotexnika inshootlari kompleksining majmui suv xo'jaligi sistemasini tashkil etadi. Sug'orish va xalq xo'jaligining boshqa maqsadlari uchun suvga bo'lgan ehtiyoj kuchaygan hozirgi davrda bir qancha tarmoqlarga xizmat qiladigan ko'p maqsadli yirik suv omborlari qurilmoqda, provard o'rnida shuni aytishim joizki Respublikamizda suvga bo'lgan ehtiyoj tobora oshmoqda bu esa o'z-o'zidan talabning oshishiga xizmat qiladi, desak adashmagan bo'lamiz, O'zbekiston qariyb 70-75 % suv talabini qo'shni bo'lgan davlatlar orqali ta'minlanadi. Shu o'rinda savol tug'iladi! Biz bu suv lardan to'g'ri foydalana olyabmizmi ?

Илоят туманларда 2019-2020 гидрологик йилда ажратилган чекланган сув ва амалда олинган сув миқдори туғрисида маълумот																	
Туманлар	Жами (2019 йил 1 октябр-2020 йил 30 сентябр)				Ноусув даври (2020 йил 1 октябр-2020 йил 31 март)				Усув даври (2020 йил 1 апрел-30 сентябр)				КПД	Далала	КПД	Худуд чегараси	
	Ажратилган сув лимити, млн.м ³	Амалда олинган сув миқдори, млн.м ³	Фарқи млн.м ³ +/-	Фоиз	Ажратилган сув лимити, млн.м ³	Амалда олинган сув миқдори, млн.м ³	Фарқи млн.м ³ +/-	Фоиз	Ажратилган сув лимити, млн.м ³	Амалда олинган сув миқдори, млн.м ³	Фарқи млн.м ³ +/-	Фоиз					
Ўзгўр	184,5	336,5	152,0	182	44,5	78,8	34,3	177	140,0	257,8	117,8	184	0,7	235,6	0,85	286,1	
Д.Обод	8,5	7,6	-0,9	89	2,0	0,8	-1,2	40	6,5	6,8	0,3	105	0,8	6,1	1	7,6	
Қарши	409,1	473,0	63,8	116	140,0	150,4	10,4	107	269,1	322,5	53,4	120	0,8	378,4	0,95	449,3	
Қосон	660,4	736,6	76,2	112	220,0	195,0	-25,0	89	440,4	541,6	101,2	123	0,74	579,1	0,9	662,9	
Қамаш	187,8	309,7	122,0	165	47,0	84,4	37,4	180	140,8	225,3	84,6	160	0,7	216,8	0,85	263,3	
Қитғоб	101,0	117,7	16,7	117	16,5	20,7	4,2	126	84,5	97,0	12,5	115	0,7	82,4	0,88	103,6	
Қирғиққор	577,5	685,1	107,6	119	195,0	214,7	19,7	110	382,5	470,4	87,9	123	0,8	548,1	0,93	637,1	
Қуборақ	287,5	349,3	61,9	122	102,0	97,3	-4,8	95	185,5	252,1	66,6	136	0,76	265,5	0,89	310,9	
Қишон	457,7	574,8	117,2	126	168,0	198,1	30,1	118	289,7	376,7	87,1	130	0,8	459,9	0,93	534,6	
Қасби	422,7	539,4	116,7	128	138,0	168,2	30,2	122	284,7	371,2	86,5	130	0,74	399,1	0,9	485,4	
Қирғиқчи	215,3	290,5	75,1	135	49,5	63,7	14,2	129	165,8	226,8	61,0	137	0,7	203,3	0,85	246,9	
Қашқар	148,4	189,9	41,4	128	26,5	41,6	15,1	157	121,9	148,2	26,3	122	0,7	132,9	0,88	167,1	
Қақабғ	172,0	199,9	27,9	116	34,0	34,3	0,3	101	138,0	165,6	27,6	120	0,7	140,0	0,88	175,9	
Жами	3832,3	4809,9	977,6	126	1183,0	1348,0	165,0	114	2649,3	3462,0	812,7	131		3613,0		4330,7	
Манбадан сўғоришга	4359,3	5400,0	1040,7	124	1347,0	1504,7	157,7	112	3012,3	3895,31	883,0	129					

Bunga misol qilib Respublikamizning Voha taraflariga bir nazar tashlasak bunga: Qashqadaryo viloyatiga barcha tumanlarida o'tgan yillar mobaynida yillik suv limenti 2019-yilda 11.272 mln m³ 2020-yilning esa 1-olti oyiligi uchun taqsimlangan suv

limenti 4.245 mln m³ keyingi olti oyligi uchun 8.628 mln m³ ko'rib guvohi bo'lganingizdek bu raqamlar o'z-o'zidan bo'lmasligi barchamimizga ayon xo'sh bu oltin zarralardan (suv tomchilari nazarda tutilgan) to'g'ri va oqilona foydalana oldikmi albatda xa ma'lumot uchun Uz Stat.uz iltimoiy tarmoq bergan xabariga ko'ra 2019-yilning yanvar-mart oylariga nisbatan respublikaning barcha hududlarida chakana savdo tovar aylanmasining o'sish sur'atlari kuzatilib, nisbatan yuqori o'sish sur'atlari Qashqadaryo (105,5 %) bo'lgan Yalpi hududiy mahsulot (107.6 %) sanoat esa (115.3%) o'sish suratlarda bu holatdan shuni aytish mumkunki biz suvdan unumli foydalanish bilan birgalikda sifatli va maqsadli yo'niltirganmiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Internet ma'lumotlari
2. KUN.UZ / AGRO.UZ
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2020 - 2030-yillar uchun Konsepsiya
4. www.ziyo-net.uz